Ключевые слова: высшее образование, образовательные услуги, рынок образовательных услуг.

УДК 338.43:633.791(477)

Проценко А.В.,
аспірант*,
Житомирський національний агроекологічний університет

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ ХМЕЛЯРСТВА В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Останні роки функціонування вітчизняної хмелярської галузі спеціалісти оцінюють як критичні. Великі пивоварні компанії з іноземним капіталом обмежили використання вітчизняної хмелесировини через власну зацікавленість в постачанні хмелепродуктів іноземного виробництва та сьогодні займають монопольне становище на ринку [1].

Якість вітчизняної хмелепродукції не поступається закордонній, особливо ароматичних сортів хмелю, адже агрокліматичні умови Полісся України найбільш повно відповідають вирощуванню саме цього типу хмелю. Вітчизняна хмелепродукція конкурентоспроможна та експортується до Росії, Узбекистану, Молдови, Білорусі, Польщі та інших країн [1, 2].

Сьогодні існує проблема проведення у хмелегосподарствах регламентації та сертифікації всієї низки технологічних процесів (закладки хмільників, вирощування хмелю та його післязбиральної переробки) у відповідності до вимог Європейських регламентів. Етапи інноваційного розвитку галузі хмелярства повинні передбачати оптимізацію соціально-економічних, організаційних та технологічних процесів, впровадження інформаційно-консультаційного забезпечення, що в своїй сукупності забезпечить перехід до високоякісного управління виробництвом, переробкою та реалізацією хмелепродукції [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Висвітленню стану світового та вітчизняного ринків хмелю, підвищенню економічної ефективності його функціонування, дослідженню сучасних проблем хмелевої галузі присвячені роботи багатьох вітчизняних науковців: Годованого А.О., Рейтмана Й.Г., Ковтуна М.Г., Головач Г.С., Єжова І.С., Зіновчука В.В., Костриці М.Ю., Герасимчука В.І., Куровського І.П., Ляшенка М.І., Проценко Л.В. [3; 4] та ін. Водночас низка питань в умовах прискорення глобалізаційних процесів вимагають розробки заходів для швидкої адаптації хмелевої галузі до умов, які останнім часом склалися на вітчизняному та світовому ринках.

Постановка завдання. Мета статті полягає у дослідженні ситуації, що має місце в хмелярстві, встановленні причин та виявленні чинників, що впливають на розвиток галузі, а також обґрунтування основних шляхів подальшого її розвитку та підвищення ефективності і конкурентоспроможності. *Об'єктом дослідження* є процес діяльності галузі хмелярства та забезпечення виробництва конкурентоспроможною продукцією в контексті асоціації України з ЄС. *Предметом досліджень* є сукупність теоретичних, методичних та практичних аспектів функціонування та розвитку вітчизняного хмелярства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Весь період розвитку хмелярства в Україні характеризується чергуванням циклів піднесення та спаду, викликаних різними соціально-економічними умовами. Посилення в останні роки світових глобалізаційних процесів торкнулося і хмелярської галузі, що проявилось в масовому проникненні на український ринок хмелепродуктів за демпінговими цінами, послаблюючи при цьому конкурентні переваги вітчизняної продукції та створюючи передумови для безробіття.

У середині 80-х років минулого століття Україна за площею насаджень (9,4 тис. га) і валовим збором (8,0 тис. т) була на п'ятому місці в світі після США, Німеччини, Китаю і Чехословаччини. На той час галузь хмелярства була найважливішою бюджетоутворюючою складовою агропромислового комплексу регіону Полісся України. Колишній досвід господарств-виробників хмелю свідчить про те, що продукція хмелярства є джерелом значних фінансових надходжень: займаючи лише 1,1-1,5% ріллі, грошові надходження від вирощування хмелю в структурі рослинницької продукції складали 50%, а у спеціалізованих господарствах – понад 90%.

Спад виробництва хмелю, який спостерігався в Україні, був зумовлений серйозними дезорганізуючими чинниками: антиалкогольна компанія (1985 р.), Чорнобильська катастрофа (1986 р.), розпад СРСР (1991 р.), застосування іноземними виробниками агресивної стратегії витіснення вітчизняних хмелевиробників з внутрішнього та зовнішнього ринків через застосування демпінгових цін (1996–1997 рр.), відсутність досвіду з питань стратегії та тактики ведення конкурентної боротьби, порушення паритету цін на сільськогосподарську продукцію та низка інших причин, які призвели не лише до скорочення виробництва, а й до різкого зниження рівня конкурентоспроможності українського

* *Науковий керівник: Ходаківський Є.І. – д.е.н., професор*

хмелю [5].

Наслідками вищезгаданих чинників стало скорочення виробництва, зниження рівня конкурентоспроможності українського хмелю та витіснення вітчизняних виробників з внутрішнього ринку й традиційного ринку на території колишнього Союзу, який успішно освоїли фірми-конкуренти США, Німеччини, Чехії та Китаю.

Поступовий вихід галузі з кризового стану розпочався у 2004 р. після незначного спаду в 2002-2003 роках. Незважаючи на те, що площі під хмелем суттєво зменшилися (2004 р. – 1338,6 га, 2009 р. – 973,2 га), але валовий збір протягом 2004–2009 рр. в Україні зріс у 2,3 рази (з 589,2 до 1342,8 т), що становило в середньому 25,6% приросту щороку саме завдяки підвищенню врожайності у 3 рази (рис. 1).

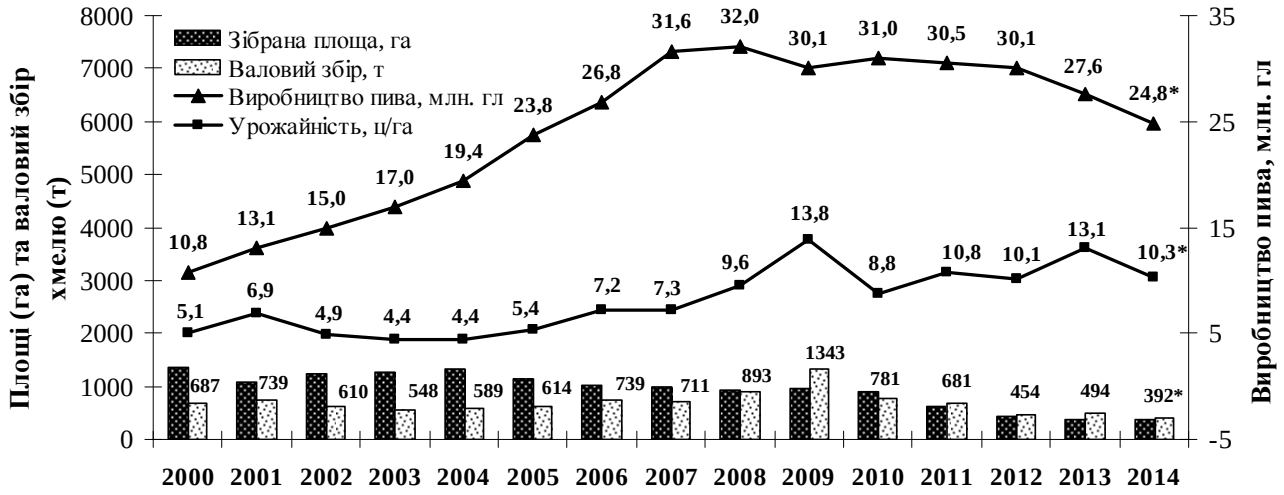

Рис. 1. Виробництво хмелю в усіх категоріях господарств України, 2000-2014 рр.

Примітка. Прогнозні показники.*
Джерело: розраховано за даними УкрДПаІ

Починаючи з 2009 р., валове виробництво хмелю в Україні почало знову зменшуватись. Тенденція поступового приросту валового збору шишок хмелю протягом 2004-2009 рр. змінилася затуханням темпів розвитку галузі. Причиною цього стало світове перевиробництво альфа-кислот (через значне розширення площ насаджень). Надлишок нереалізованих перехідних запасів у 10000 т альфа-кислот, утворений протягом 2008–2011 рр., міг забезпечити виробництво пива всіма пивоварами світу протягом року, що вперше спостерігалося за всю історію світового хмелярства. Дана ситуація викликала подальше витіснення вітчизняних хмелевиробників з українського ринку, утворення перехідних запасів та зниження попиту на вітчизняний хміль, що на довгий час «відрізало» зовнішні ринки збуту, змусило виробників прийняти позицію очікування.

Якщо у 2002 р. на ринку хмелю функціонувало 100 хмелегосподарств, то у 2014 р. їх залишилося лише 20. Така ситуація зумовлена падінням попиту на вітчизняну хмелепродукцію, яка виникла через відсутність налагодженої мережі збуту, необхідного асортименту сортів та продуктів їх переробки, широкої реклами вітчизняних сортів на міжнародному ринку та внаслідок світового перевиробництва альфа-кислот в останні роки.

З 2012 р. хміль в Україні вирощується лише в чотирьох областях, хоча ще у 2004-2005 рр. налічувалося 9 регіонів-виробників хмелю, зокрема Чернігівська, Київська, Луганська, Волинська та Вінницька області. У структурі хмеленасаджень 2014 року, як і раніше, провідне місце займає Житомирська область – 281,3 га (74,1%) загальних площ, решта хмелеплантацій розташовані у Львівській – 58,5 (15,4), Хмельницькій – 30,5 (8,0) та Рівненській – 9,6 га (2,5%) областях [6; 7].

Впродовж останніх років спостерігається не лише зменшення кількості господарств, але й, відповідно, кількості виробленої продукції. Якщо у 2009 р. було зібрано 1342,8 т хмелю, у 2011 р. – 680,7 т, то у 2012–2014 рр. – у межах 450 тонн. Середня урожайність тримається на рівні 11,0 ц/га, що на 40% нижче середньосвітового рівня.

Нині виникло протиріччя між потребою пивоварного виробництва в сировині та можливостями сировинної бази, що проявляється: у дефіциті сировини, який поповнюється за рахунок імпорту хмелевих продуктів; у потребі пивоварів певних видів продуктів переробки хмелю, які не виробляються в Україні; у відносно низькій ціні на сировину на світовому ринку; у недостатньо збалансованому сортовому складі хмелевих насаджень тощо.

Використовуючи факторний метод аналізу, ми оцінили міру впливу змін площ насаджень та

врожайності на обсяги виробництва хмелю. У результаті обчислень отримали наступні значення (табл. 1).

Таблиця 1

Вплив варіації факторів на зміну валового виробництва хмелю

Роки	Збільшення (+), зменшення (-) валового виробництва хмелю, тонн		
	загальні зміни валового збору	у т.ч. за рахунок змін	
		площ	урожайності
2004-2009	1342,8 – 589,2 = +**753,6**	-492,7	+1246,3
2009-2010	780,8 – 1342,8 = **-562,0**	-71,5	-490,5
2010-2011	680,5 – 780,8 = **-100,3**	-278,5	+178,2
2011-2012	453,7 – 680,5 = **-226,8**	-186,0	-40,8
2012-2013	493,8 – 453,7 = **40,1**	-90,8	+131,0
2013-2014	392,2 – 493,8 = **-101,6**	+2,4	-104,0

Джерело: розробка автора

До 2009 р. приріст валового збору відбувався, в основному, за рахунок зростання урожайності, наступне скорочення виробництва хмелю здійснювалось переважно через зменшення площ насаджень.

У 2014 р. зменшення валового збору відбулося виключно за рахунок зниження врожайності хмільників (на 21,4%), в результаті чого було недоотримано 104,0 т хмелю. У 2013 р., незважаючи на збільшення врожайності, що додатково принесло виробництву 131,0 т, по причині зменшення площ, було недоотримано 90,8 т хмелю.

Зміни за рахунок варіації врожайності (у):

$У_{2012\text{-}2013\ рр.} = (s_0 \bullet y_1) – (s_0 \bullet y_0)$ = (377,6 • 10,324) – (377,6 • 13,079) = -104,0 т

Зміни за рахунок варіації площ насаджень (s):

$S_{2012\text{-}2013\ рр.} = (s_1 \bullet y_1) – (s_0 \bullet y_1)$ = (379,9 • 10,324) – (377,6 • 10,324) = 2,4 т

Алгебраїчна сума усіх факторних відхилень дає його загальну величину (-104,0 + 2,4 = 101,6), що свідчить про правильність розрахунків.

У 2014 р. площі хмільників за своїми розмірами коливалися досить суттєво – від 2,1 до 61,5 га. Фактично у кожному четвертому господарстві вони не перевищували 5 га, а частка валового виробництва цієї групи становила лише 1,7% проти 4,0% у минулі роки. Протягом останніх трьох років найбільші врожаї хмелю збирали в господарствах з площами продуктивних насаджень 10-30 га та понад 50 га, а найнижчою за цей період була врожайність хмільників у господарствах з розмірами продуктивних насаджень до 5 га – 6,5 ц/га. Господарства, в яких розташовані хмільники площею понад 20 га, у своїй більшості зберегли їх ще з минулих часів. До них можна віднести: «Вертокиївку» – 61,5 га, «Спілку хмелярів та пивоварів» (раніше господарство «Карпівці») – 58,1 га, що знаходяться в Житомирській області та ін. Такі площі були характерні для багатьох хмелегосподарств, що мало значний позитивний вплив на економічну ефективність виробництва хмелю. Враховуючи той факт, що 50% функціонуючих господарств вирощують 92% валового виробництва хмелю, а також складну ситуацію зі збутом продукції, можна з великою ймовірністю прогнозувати наступне скорочення кількості функціонуючих нині хмелепідприємств. В подальшому на ринку залишаться ті господарства, які зможуть адаптуватися до вимог міжнародних ринків.

Для оцінки ефективності виробництва хмелю нами було проведено групування хмелегосподарств за врожайністю хмільників, тобто їх технологічною ефективністю (рис. 2).

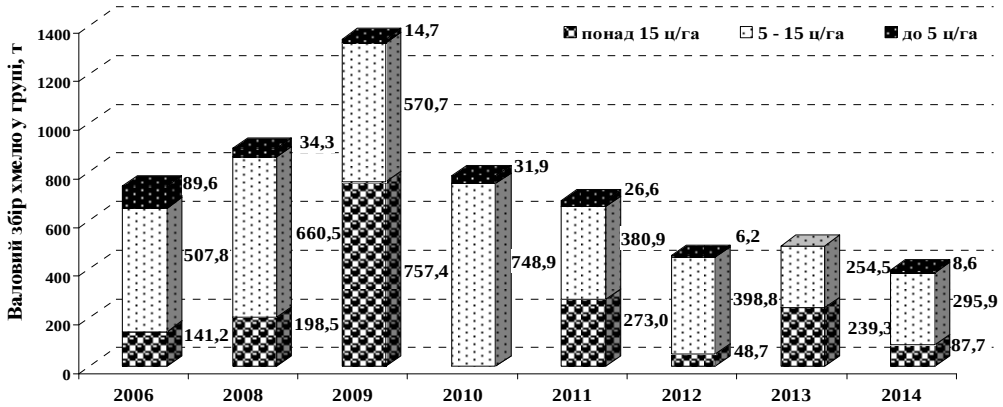

Рис. 2 – Групування господарств за урожайністю хмільників

Примітка: за 2014 р. використовувались прогнозні дані.
Джерело: розраховано за даними УкрДПаІ

Найбільш вдалим для хмелярів виявився 2009 р. – 19 з 59 господарств отримали врожайність понад 15 ц/га. Натомість основною негативною тенденцією 2010 р. стало те, що у жодному господарстві продуктивність хмільників не перевищувала 15 ц/га. У 2013 р. врожайність хмільників не опускалась нижче 5 ц/га, завдяки чому середня врожайність по Україні склала 13,1 ц/га, 2014 р. характеризувався загальним зменшенням валового збору внаслідок зменшення врожайності (за прогнозними розрахунками).

Аналіз економічної ситуації 2012 р. та наступних років показав, що хмелярство залишається збитковою та малорентабельною галуззю. Собівартість виробництва хмелю у 2012 р., порівняно з 2011 р., збільшилася на 5 тис. грн./т і становила – 40,6 тис. грн./т, середня реалізаційна ціна зросла на 11,4 тис. грн./т (майже на 70%) і піднялася до рівня 28 тис. грн./тонну. Проте, зростання ціни на хміль у 2012 р. не покрило витрати на його вирощування, тому рівень рентабельності без врахування держпідтримки був – мінус 31,0%, із врахуванням дотацій на вирощування плодоносних хмільників становив – +22,1% (табл. 2).

Таблиця 2

Економічна ефективність виробництва хмелю в Україні

Показники	Рік							
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015*
Продуктивні площі, га	933,1	969,7	888,4	630,3	447,0	377,6	379,9	315,0
Валовий збір, т	893,1	1342,8	780,8	680,5	453,7	493,8	392,2	403,0
Валовий збір α-кислот, т	50	82	42	45	29	34	36	40
Урожайність, ц/га	9,6	13,8	8,8	10,8	10,1	13,1	10,3	12,8
Собівартість вирощування 1 т, тис. грн.	35,3	29,8	38,6	35,6	40,6	40,8	45,0	48,5
Витрати на 1 га, тис. грн.	33,8	41,3	35,6	38,4	41,0	53,4	46,4	62,8
Середня реалізаційна ціна 1 т, тис. грн.	43,0	30,9	24,9	16,6	28,0	39,0	48,0	59,0
Прибуток (збиток) на 1 т, тис. грн.	7,7	1,1	-13,7	-19,0	-12,6	-1,8	3,0	10,5
Рівень рентабельності без держпідтримки, %	21,8	3,7	-35,5	-53,4	-31,0	-4,3	6,7	21,6
Компенсаційна частина витрат на догляд за плодоносними хмільниками всього, тис. грн.	15788,0	24046,2	18371,3	11772,9	9779,8	-	-	-
- в розрахунку на 1 т, тис. грн.	17,7	17,9	23,5	17,3	21,6	-	-	-
- в розрахунку на 1 га, тис. грн.	16,9	24,8	20,7	18,7	21,9	-	-	-
Рівень рентабельності з держпідтримкою, %	72,0	63,8	25,4	-4,8	22,1	-	-	-

*Примітка: * прогнозні дані*
Джерело: розраховано за даними Мінагрополітики та продовольства України

У 2013 році, у зв'язку з частковою реалізацією запасів хмелесировини та зменшенням світового виробництва хмелю, ціна на вітчизняному ринку зросла на 11,0 тис. грн./т (на 39%) – до 39,0 тис. грн./т. Натомість собівартість залишилась майже без змін, завдяки чому рівень рентабельності підвищився на 26,7 п.п. – до -4,3%, проте галузь без держпідтримки залишається збитковою. Починаючи з 2013 р., виплата держпідтримки хмелярам з 1,5% збору на розвиток виноградарства, садівництва та хмелярства взагалі припинилась [8; 9; 10]. На сьогоднішній день існує кредиторська заборгованість за попередні роки.

Суттєве зниження ціни на хміль у 2010–2011 роках було зумовлене падінням попиту на вітчизняну хмелепродукцію, яке виникло як через відсутність налагодженої системи постачання продукції необхідного асортименту сортів та продуктів їх переробки, широкої реклами вітчизняних сортів на світовому ринку, так і внаслідок перевиробництва альфа-кислот у світі, зменшення норм їх внесення у пивну продукцію та ін., тому навіть та частина врожаю, що мала відповідну якість, не знаходила збуту. Найбільш критичною економічна ситуація була в цей період, адже пивоварні підприємства сформували достатні запаси хмелесировини (у т.ч. у вигляді екстрактів) та заключили нові контракти. Натомість вітчизняні хмелярі, не володіючи потужностями глибокої переробки хмелю у екстракти або гранули тип 45 та, не маючи попередньо укладених контрактів, які б гарантували стабільний попит, змушені були зменшити ціну до критично низького рівня.

Таким чином, в Україні виникла реальна загроза значної втрати потужностей хмелярської галузі,

проте високий попит на її продукцію може слугувати мотивом до відновлення об'ємів виробництва, поки остаточно не втрачено напрацьований досвід та матеріально-технічні ресурси хмелепідприємств. Для підвищення ефективності галузі хмелярства доцільно розробити модель вертикально-інтегрованої структури – кластер, який забезпечуватиме цілісність взаємопов'язаних процесів виробництва, переробки та реалізації хмелепродукції. Україна має реальні можливості щодо формування хмелярського кластера: наявність сприятливих ґрунтово-кліматичних умов, спеціалізовані конкурентоспроможні суміжні галузі з переробки хмелю та постачання ресурсів, агрохімічного сервісу, розсадництва, кваліфікований персонал, розвинена інфраструктура з підготовки кадрів і проведення науково-дослідних робіт та ін.

За вмістом цінних для пивоваріння речовин український хміль не поступається зарубіжним сортам. Дослідженнями лабораторії відділу біохімії хмелю та пива Інституту сільського господарства Полісся НААН, атестованої на визначення якості хмелепродуктів міжнародними методами, встановлено, що хміль вітчизняного виробництва та гранули, виготовлені з нього, відповідають чинним національним стандартам ДСТУ 7067:2009 Хміль Технічні умови та ДСТУ 7028:2009 Гранули хмелю Технічні умови.

Нині в Україні є сучасні підприємства з якісної переробки хмелю. Зокрема, ТОВ «Хопштайнер Україна» має чи не найкращий в Європі цех з виробництва гранул хмелю тип 90, що може переробляти 1600 тонн «зеленого золота» за сезон, тобто втричі більше, ніж вирощує нині вся українська галузь. Підприємство, що розташоване в Житомирській області, на сучасному обладнанні німецької фірми «Пробст» може щогодини виробляти 500-550 кг високоякісних гранул хмелю. На підприємстві впроваджена система управління якістю, яка відповідає вимогам ДСТУ ISO 9001:2009. З 2008 року на даному підприємстві налагоджено виробництво гранул хмелю за удосконаленою науковцями Інституту сільського господарства Полісся НААН технологією, по оптимізації масової частки вологи гранульованого хмелю до 7-8%, що дало змогу покращити біохімічні показники гранул хмелю та подовжити термін їх зберігання. Оптимальне поєднання ароматичних і гірких речовин в шишках хмелю української селекції та висока технологічність обладнання для грануляції забезпечує гранулам відмінні пивоварні якості.

Висновки та подальші дослідження. Хмелярство в умовах розширеного виробництва може бути високоприбутковою галуззю, яка здатна забезпечити потребу як пивоварної промисловості, так і інших галузей унікальною сировиною та розвивати виробничу та соціальну сферу віддалених сільських територій.

Аналіз економічної ситуації останніх років показує, що хмелярство залишається збитковою та малорентабельною галуззю. Для підвищення ефективності галузі хмелярства доцільно розробити модель вертикально-інтегрованої структури – кластер, який забезпечуватиме цілісність взаємопов'язаних процесів виробництва, переробки та реалізації хмелепродукції у формі об'єднань, що дозволить одержати синергетичний ефект, сконцентрувати ресурси та ін. Розвиток хмелярського кластера буде сприяти оптимізації соціально-економічних, організаційних та технологічних процесів.

Основні напрями покращання ситуації в українському хмелярстві стосуються підвищення ефективності державної підтримки розвитку галузі в частині відновлення й розширення площ виробничих хмеленасаджень, зростання рівня її механізації, розвитку вітчизняної селекції, збільшення виробництва альфа-кислот хмелю та забезпечення якості хмелепродукції.

Бібліографічний список

1. Рудик Р.І. Вітчизняна галузь хмелярства: проблеми та сподівання / Р.І. Рудик // Агропромислове виробництво Полісся. – Житомир: ІСГП. – 2012. – № 5. – С. 5-7.

2. Рудик Р.І. Чи має перспективу український хміль? / Рудик Р.І., Проценко Л.В., Пасічник І.О. // Зерно і хліб. – 2014. – № 2. – С. 67–70.

3. Інноваційний шлях розвитку хмелярства / За ред. академіка НААН Ю.І. Савченка. – Житомир: «Рута», 2011. – 112 с.

4. Наукові основи агропромислового виробництва в зоні Полісся і Західного регіону України / за ред. М. В. Зубця. – К. : Урожай, 2004. – 689 с.

5. Довгалюк В.І. Розвиток хмелярства в Україні / В.І. Довгалюк // Економіка АПК. – 2011. – № 10. – С. 30-33.

6. Основи ефективного ведення виробничої діяльності галузі хмелярства України (науково-методичні рекомендації) / [Дідківський М.П., Рудик Р.І., Приймачук Т.Ю. та ін.]. – Ж. : «Рута», 2013. – 60 с.

7. Пивна та хмелева галузі України: кон'юнктура та інтеграція : монографія ; за ред. Савченка Ю.І. – Житомир: ФОП Мальцева О.Ю., 2014. – 96 с.

8. Організаційно-економічні інструменти державної аграрної політики в Україні. – К. : НІСД, 2012. – 31 с.

9. Про збір на розвиток виноградарства, садівництва та хмелярства : Закон України від 9 квітня

1999 року №587-XIУ // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 20-21. – С. 191.
10. Програма відродження хмелярства в Україні на 2000-2010 роки. – К., 2000. – 23 с.

References

1. Rudyk, R.I. (2012), "Domestic hop growing industry: problems and hopes", *Ahropromyslove vyrobnytstvo Polissia*, no. 5, pp. 5-7.
2. Rudyk, R.I., Protsenko, L.V. and Pasichnyk, I.O. (2014), "Does the prospect of Ukrainian agrarian hop?", *Zerno i khlib*, no. 2, pp. 67–70.
3. Savchenko, Yu.I. (2011), *Innovatsiinyi shliakh rozvytku khmeliarstva* [Innovative way of development hop growing], «Ruta», Zhytomyr, Ukraine, 112 p.
4. Zubets, M.V. (2004), *Naukovi osnovy ahropromyslovoho vyrobnyctva v zoni Polissia i Zakhidnoho rehionu Ukrainy* [Scientific basis of agroindustrial production in the zone of Polesie and Western region of Ukraine], Urozhai, Kyiv, Ukraine, 689 p.
5. Dovgaliuk, V.I. (2011), "The development of hop growing in Ukraine", *Ekonomika APK*, no. 10, pp. 30-33.
6. Didkivskyi, M.P., Rudyk, R.I., Pryimachuk, T.Yu. et al. (2013), *Osnovy efektyvnoho vedennya vyrobnychoi diialnosti haluzi khmeliarstva Ukrainy (naukovo-metodychni rekomendatsii)* [Basics of effective management of production activities hop growing industry of Ukraine (the scientific and methodical recommendations)], «Ruta», Zhytomyr, Ukraine, 60 p.
7. Savchenko, Yu.I. (2014), *Pyvna ta khmeleva haluzi Ukrainy: koniunktura ta intehratsiia* [Beerhouse and hop industry of Ukraine: conjuncture and Integration], monograph, FOP Maltseva O.Yu., Zhytomyr, Ukraine, 96 p.
8. *Orhanizatsiino-ekonomichni instrumenty derzhavnoi ahrarnoi polityky v Ukraini* [Organizational and economic instruments of state agrarian policy of Ukraine], (2012), NISD, Kyiv, Ukraine, 31 p.
9. *Pro zbir na rozvytok vynohradarstva, sadivnytstva ta khmeliarstva : Zakon Ukrainy vid 9 kvitnia 1999 roku №587-KHIU* [On the collection at the development of viticulture, horticulture and hop growing: Law of Ukraine on April 9, 1999 №587-XIV], (1999), *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, no. 20-21, p. 191.
10. *Prohrama vidrodzhennia khmeliarstva v Ukraini na 2000-2010 roky* [Revival program hop growing in Ukraine on 2000-2010 years], (2000), Kyiv, Ukraine, 23 p.

Проценко А.В. ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ ХМЕЛЯРСТВА В УКРАЇНІ

Мета статті полягала у дослідженні ситуації, що має місце в хмелярстві, встановленні причин та виявленні чинників, що впливають на розвиток галузі, а також обґрунтування основних шляхів подальшого її розвитку та підвищення ефективності і конкурентоспроможності.

Методика дослідження. В процесі досліджень застосовувались традиційні загальнонаукові методи дослідження – спостереження, порівняння, аналізу, синтезу, аналогії та конкретно-наукові методи: історичний метод – для аналізу розвитку наукової думки у зазначеній проблематиці та визначення формування понять; економіко-статистичний – при визначенні сучасного стану галузі хмелярства, ефективності діяльності хмелепідприємств; розрахунково-конструктивний – для прогнозу розвитку галузі, при розрахунку обсягів виробництва та рентабельності; абстрактно-логічний – при постановці мети та завдань досліджень, теоретичного узагальнення та формулювання висновків.

Результати. Представлено результати дослідження ситуації галузі хмелярства в Україні на тлі світових тенденцій на ринку хмелю. З'ясовано причини створення такої ситуації та виявлено чинники, що впливають на розвиток галузі, а також обґрунтовано основні шляхи подальшого її розвитку та підвищення ефективності і конкурентоспроможності.

Наукова новизна. Для підвищення ефективності галузі хмелярства доцільно розробити модель вертикально-інтегрованої структури – кластер, який забезпечуватиме цілісність взаємопов'язаних процесів виробництва, переробки та реалізації хмелепродукції у формі об'єднань, що дозволить одержати синергетичний ефект, сконцентрувати ресурси та ін..

Практична значущість. Розвиток хмелярського кластера буде сприяти оптимізації соціально-економічних, організаційних та технологічних процесів, що дасть змогу підвищити ефективність галузі хмелярства.

Ключові слова: галузь хмелярства, хміль, стан і перспективи, альфа-кислоти, хмелепідприємства, кластер.

Protsenko A.V. TENDENCIES OF THE DEVELOPMENT OF HOP GROWING INDUSTRY IN UKRAINE

Purpose. The aim of the article was to study the situation that takes place in hop growing, determine the cause and identifying the factors that influence the development of the industry and also substantiate the basic ways for its further development and increase of efficiency and competitiveness.

Methodology of research. Traditional general scientific methods of research were used in the process of study – observation, comparison, analysis, synthesis, analogy and specific scientific methods: historical method – to analyze the development of scientific thought in the mentioned problems and determining the formation of concepts; economic and statistical – in determining the current state of the hop growing industry, the effectiveness of the hop growing enterprises; calculative and constructive – to forecast the development of the industry in the calculation of production and profitability; abstract and logical – at statement of goals and objectives of research, theoretical generalizations and

formulation of conclusions.

Findings. It has been presented the results of the study of the situation in hop growing industry in Ukraine on a background of world market trends of hops. It has been clarified the reasons for creating such situation and identified the factors that influence the development of the industry and also substantiated the basic ways for its further development and increase of efficiency and competitiveness.

Originality. It is advisable to develop a model of vertically integrated structure for increasing the effectiveness of hop growing industry – a cluster that will ensure the integrity of interrelated processes of production, processing and realization of hop growing production in the form of associations that will allow to receive a synergistic effect, concentrating resources, etc.

Practical value. The development of hop growing cluster will contribute to the optimization of the social and economic, organizational and technological processes that will help to increase the effectiveness of hop growing industry.

Key words: hop growing industry, hop, state and prospects, alpha acids, hop growing enterprises, cluster.

Проценко А.В. ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ОТРАСЛИ ХМЕЛЕВОДСТВА В УКРАИНЕ

Цель статьи заключалась в исследовании ситуации, которая имеет место в хмелеводстве, установлении причин и выявлении факторов, влияющих на развитие отрасли, а также обоснование основных путей дальнейшего ее развития и повышения эффективности и конкурентоспособности.

Методика исследования. В процессе исследований применялись традиционные общенаучные методы исследования – наблюдение, сравнения, анализа, синтеза, аналогии и конкретно научные методы: *исторический метод* – для анализа развития научной мысли в указанной проблематике и определения формирования понятий; *экономико-статистический* – при определении современного состояния отрасли хмелеводства, эффективности деятельности хмелехозяйств; *расчетно-конструктивный* – для прогноза развития отрасли, при расчете объемов производства и рентабельности; *абстрактно-логический* – при постановке целей и задач исследований, теоретического обобщения и формулирование выводов.

Результаты. Представлены результаты исследования ситуации отрасли хмелеводства в Украине на фоне мировых тенденций на рынке хмеля. Выяснены причины создания такой ситуации и выявлены факторы, влияющие на развитие отрасли, а также обоснованы основные пути дальнейшего ее развития и повышения эффективности и конкурентоспособности.

Научная новизна. Для повышения эффективности отрасли хмелеводства целесообразно разработать модель вертикально-интегрированной структуры – кластер, который будет обеспечивать целостность взаимосвязанных процессов производства, переработки и реализации хмелепродукции в форме объединений, что позволит получить синергетический эффект, сконцентрировать ресурсы и др.

Практическая значимость. Развитие хмелеводческого кластера будет способствовать оптимизации социально-экономических, организационных и технологических процессов, что позволит повысить эффективность отрасли хмелеводства.

Ключевые слова: отрасль хмелеводства, хмель, состояние и перспективы, альфа-кислоты, хмелехозяйства, кластер.